

**РЭПРЭЗЕНТАЦЫЯ БЕЛАРУСКІХ І НЯМЕЦКІХ
АДДЗЕЯСЛОЎНЫХ АГЕНТЫВАЎ У
САЦЫЯЛЬНА-БЫТАВОЙ СФЕРЫ**

М. М. Кузнецова

Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы

Рэспубліка Беларусь

E-mail: miriam-k@mail.ru

У артыкуле праводзіцца супастаўляльнае даследаванне семантыкі і структуры аддзяслоўных агентываў у беларускай і нямецкай мовах, якія адносяцца да сацыяльна-бытавой сферы. Вылучаюцца намінацыі асобы паводле прафесійнай і прафесійнай прыметы, аналізуюцца колькасны склад дэрыватаў і частотнасць фармантаў у кожнай з моў.

Ключавыя словы: сацыяльна-бытавая сфера; аддзяслоўныя агентывы; дэрыват; суфікс

Працэс папаўнення слоўнікавага складу аддзяслоўнымі намінацыямі асобы адбываецца рэгулярна. Гэта звязана з развіццём сучасных высокіх тэхналогій, з новымі рэаліямі, якія ўваходзяць у наша жыццё і патрабуюць свайго наймення. Многія дзеянні і функцыі вы-

конваюцца людзьмі, таму ў самых розных сферах дзейнасці актыўна ўтвараюцца адпаведныя намінацыі асобы. У нашым даследаванні хацелася б звярнуць увагу на беларускія і нямецкія аддзяслёўныя агентывы, якія адносяцца да сацыяльна-бытавой сферы. Варта адзначыць, што гэтая сфера займае важнае месца ў жыцці грамадства. Яна накіравана на забеспячэнне надзённых патрэб і неабходнага ўзроўню якасці жыцця чалавека і звязана з аказаннем разнастайных сацыяльна-бытавых паслуг насельніцтву. Метадам суцэльнай выбаркі вылучана 287 лексічных адзінак, зарэгістраваных ў тлумачальных і перакладных слоўніках сучаснай беларускай і нямецкай моў, якія адносяцца да сацыяльна-бытавой сферы. У вызначанай групе аддзяслёўных агентываў вылучаюцца 116 – беларускіх і 171 – нямецкіх лексічных адзінак, сярод якіх ёсць намінацыі асобы як паводле прафесійнай, так і прафесійнай прыметы.

Для сацыяльна-бытавой сферы характэрныя аддзяслёўныя намінацыі асобы, якія абазначаюць прафесіі, звязаныя з адносінамі паміж людзьмі або групамі людзей (сацыяльны аспект) і суадносяцца з іх побытам: *кухар, ліквідатар, паршчык, ратавальнік*. З агульнай колькасці даследаваных найменняў вылучана 63 беларускія і 95 нямецкіх *nomina agentis* паводле прафесійнай прыметы. Па лексічнай нападняльнасці вядучае месца ў абедзвюх мовах займае галіна паслуг: бел. *прадавец, расфасоўшчык, рэгістратар, шавец*; ням. *Friseur m* ‘цырульнік’, *Registrator m* ‘рэгістратар’, *Spüler m* ‘пасудамыйка’, *Stimmer m* ‘настройшчык музычных інструментаў’, *Zuschneider m* ‘закройшчык’. Большасць беларускіх дэрыватаў гэтай галіны ўтворана пры дапамозе суфікса *-шчык*: *бракоўшчык, запраўшчык, мыйшчык, прасаўшчык*; у нямецкай мове – з суфіксам *-er*: *Bestatter m* ‘арганізатар пахавання, прадстаўнік пахавальнага бюро’, *Mixer m* ‘бармэн’, *Näher m* ‘шавец’, *Servierer m* ‘сервіроўшчык’, *Wäscher m* ‘работнік пральні’ [1, с. 70].

Да галіны транспарту належаць такія найменні, як *вадзіцель, праваднік, рэгуліроўшчык, фрахтавальнік* у беларускай мове і *Flößler m* ‘паромшчык’, *Franzer m* ‘штурман’, *Lenker m* ‘рулявы, стэрнавы, шафёр, кіроўца’ ў нямецкай мове. Асобна вылучаюцца найменні з агульнай семантыкай, звязанай з транспартнымі паслугамі і пагрузачна-разгрузачнымі работамі: бел. *загрузчык, пагрузчык, перавозчык, разгрузчык, фрахтавальнік, фрактоўшчык*; ням. *Ablader m* ‘разгрузчык’, *Auflader m, Lader m* ‘грузчык’, *Befrachter m* ‘фрахтавальнік’, *Takeler m* ‘такелажнік’, *Verfrachter m* ‘фрактоўшчык; марскі перавозчык’, *Verlader m* ‘пагрузчык’ [1, с. 71].

Да непрафесійных найменняў сацыяльна-бытавой сферы адносяцца тыя, што звязаны з штодзённым жыццём і абавязкамі стану асобы (бел. жылец, кармілец, прымак, ядок; ням. *Anwohner m* ‘сусед, памежнік’, *Auspendler m* ‘прыхадзень, прышэлец, нетутэйшы’, *Ernährer m* ‘кармілец’) [2, с.105], а таксама з карыстаннем паслугамі і транспартам, паколькі гэта з’яўляецца часткай надзённых патрэб чалавека (бел. вазак, заказчык, калымшчык, спажывец, яздок; ням. *Assekurat m* ‘застрахованая асоба’, *Mitfahrer m* ‘спадарожнік, пасажыр’, *Parker m* ‘той, хто паркуе аўтамабіль’, *Schwarzfahrer m* ‘безбілетнік’, «заяц»). У беларускай мове зафіксаваны 53, у нямецкай – 76 аддзяяслоўных намінацый асобы паводле непрафесійнай прыметы ў гэтай сферы. Большасць нямецкіх агентываў (71 %) – дэрываты з суфіксам -er і каля трэці (29 %) – з іншамоўнымі суфіксальнымі фармантамі: *Adjazent m* ‘сусед, памежнік’, *Jubilar m* ‘юбіляр’, *Passant m* ‘прахожы, пешаход’, *Säugling m* ‘грудное дзіця, немаўля’. Для беларускіх дэрыватаў характэрна вялікая разнастайнасць фармантаў (звыш 20), найбольш частотнымі з якіх з’яўляюцца суфіксы -нік/-льнік (адпускнік, блукальнік, карыстальнік), -ок (сядок, хадок, ядок), астатнія ўтвараюць да трох найменняў асобы.

Адметна, што пэўныя беларускія і нямецкія аддзяяслоўныя агентывы сацыяльна-бытавой сферы кваліфікуюцца як найменні агульнага ўжытку, гэта значыць характэрныя як для прафесійнай, так і непрафесійнай сферы дзейнасці асобы [3, с.155], напрыклад: бел. *абшывала, качэўнік, павадыр, разносчык, ратаўнік*; ням. *Aushelfer m* ‘падсобная рабочая сіла, часовы памочнік’, *Ausläufer m* ‘пасыльны, разносчык’, *Fahrer m* ‘шафёр, вадзіцель; яздок; веласіпедыст; матацыкліст’, *Ramscher m* ‘старызнік; скупшчык’, *Vermittler m* ‘пасрэднік’.

Што да структуры аддзяяслоўных агентываў сацыяльна-бытавой сферы, то пераважная большасць з іх у беларускай мове ўтвараецца пры дапамозе суфіксаў -чык/-шчык/-льшчык і -нік/-льнік (61 % ад агульнай колькасці вылучаных найменняў). Зафіксавана нязначная колькасць найменняў з -атар, -ец, -енец (-энец) і адзінкавыя дэрываты з суфіксамі -ак, -ар, -ач, -ір, -іст, -ім, -іх, -ток, -ун, -хар, -цель, -ыр ды інш. У нямецкай мове каля 77 % сацыяльна-бытавой сферы складаюць *nomina agentis* з суфіксам -er, найбольш частотнымі іншамоўнымі суфіксамі з’яўляюцца -ator (*Administrator m* ‘адміністратар’, *Agitator m* ‘агітатар’, *Kooperator m* ‘супрацоўнік’, *Liquidator m* ‘ліквідатар’); -eur (*Chauffeur m* ‘шафёр’, *Detacheur m* ‘работнік хімчысткі’, *Masseur m* ‘масажыст’, *Raseur m* ‘цырульнік’, *Transporteur m* ‘экспедытар груза’). Фарманты -ist, -ling, -ant, -or, -itor, -iteur, -ateur – не частотныя, утвараюць ад 1 да 5 субстантываў: *Stylist m* ‘стыліст’, *Mietling m* ‘найміт’,

Assekurant m ‘страхавальнік’, *Desinfektor* m ‘дэзынфектар’, *Expedito* m ‘экспедытар’, *Spediteur* m ‘экспедытар; транспартны агент’, *Navigateur* m ‘навігатар, штурман’. Супольным дэрывацыйным сродкам для ўтварэння беларускіх і нямецкіх аддзяяслоўных агентываў сацыяльна-бытавой сферы з’яўляюцца суфіксальныя фарманты, якія маюць паходжанне з лацінскай, французскай або грэчаскай моў, аднак у нямецкай мове адзначаецца большая колькасць дэрыватаў з іншамоўнымі фармантамі.

БІБЛІАГРАФІЧНЫЯ СПАСЫЛКІ

1. Кузнецова, М. М. Функцыянаванне беларускіх і нямецкіх *nomina agentis* у сферы прафесійнай дзейнасці / М. М. Кузнецова // Вес. БДПУ. Сер. 1, Педагогіка. Псіхалогія. Філалогія. – 2013. – № 3 (77). – С. 69–73.
2. Кузнецова, М.М. Дэвербальныя намінацыі асобы паводле прафесійнай прыметы ў беларускай і нямецкай мовах / М.М. Кузнецова // II Міжнарод. конф. «Молодые ученые в инновационном поиске», Минск, 29 мая 2013 г. – Минск: МГЛУ, 2013. – С.105-107.
3. Кузнецова, М. М. Беларускія і нямецкія аддзяяслоўныя найменні асобы поліфункцыйнага ўжытку / М. М. Кузнецова // Беларуская мова ў супольнасці моў : зб. навук. арт. (да 85-годдзя прафесара П. У. Сцяцко) / Гродзен. дзярж. ун-т ; рэдкал.: А. І. Кавальчук (адк. рэд.) [і інш.]. – Гродна, 2015. – С. 154–158.

REPRESENTATION OF BELARUSIAN AND GERMAN DEVERBAL AGENTIVES IN THE SOCIAL AND HOME SPHERE

M. M. Kuzniatsova

Yanka Kupala State University of Grodno

Belarus

E-mail: miriam-k@mail.ru

In the article a comparative semantics and structure research of deverbal agentives in Belarussian and English is carried out, which belong to the social and home sphere. The names of a person according to the professional and nonprofessional marks are pointed out, the number of derivatives and frequency of formants in each of the languages is analysed.

Keywords: social and home sphere; deverbal agentives; derivative; suffix